

հոտ « Ֆրիկ » շատ համոզուած չի թուիր իր այդ վերապահումին մէջ. զայդ ըսելէն յետոյ, երկու անգամ տարակոյս կը յայտնէ Հայոց տառապանքներուն մէջ Աստուծոյ մասնակցութեան մասին. « Եթէ այս բոլորը քու կամքովդ կ'ըլլայ ... — Բայց այս երբ քու հրամանդ ... »

Եւ զժամ Ֆրիկ, Աստուած՝ եթէ պատասխանէր քու հարցումներուդ՝ իրաւամբ պիտի կարենար ըսել. « Բնական եւ ընկերական անհաւատարութիւններուն համար ինչ ըսես իրաւունք ունիս՝ իբր մարդ, Տիեզերական կեանքին մէջ՝ այնպէս ինչպէս յօրինեցի զայն, անհատին շահը երբեք չեմ նկատի առած, այլ ամբողջութեան. արգարութիւնը ձեր ստեղծած մէկ երազն է, իմ ծրարիւր կը հիմնուի ուժի եւ ընդհանրական հաւատարակչութեան վրայ, Բայց ինչ երեսով ինծի կը վերադարձու քու աղօթի վրայ խուճող զըմբողջութիւնները. չէ՞ որ դուք ձեր ձեռքովը կործանեցիք ձեր Արարկունեաց, Բագրատունեաց եւ Ռուբինեանց թագաւորութիւնները. ինչո՞ւ զիս մեղաւոր կը բռնէք ձեր աղէտներուն մէջ, զոր դուք էք յօրինած՝ ձեր անմիաբանութեամբ, ձեր չար ու գժուճ նախանձով, ձեր ինքնաշու աբարքներով. եթէ նոյն իսկ բարկացած ըլլամ ձեզի դէմ, իրաւունք չունի՞մ։ »

Դուն շատ մեծ դժուարութիւն պիտի քաշէիր, ո՞վ « Ֆրիկ », ասոր պատասխան տալու. Բայց ո՞րքան ալ քու բողբոջ ըլլայ թերի եւ պակասաւոր, մեկը նորէն երախաագէտ եւքքեղի, որովհետեւ մեր գրական անցեալին համատարած մտաւոր ստրկական համակերպութեան մէջ, դուն գտնէ վայրկեան մը պէտքն զգացիր եւ մարդկային կեանքի անարգարութեանց դէմ բողբոջելու, եւ ուրուագծեր ես՝ քանի մը խիզախ աղօթքով՝ ինչ որ պիտի լիակատարուին ու անխառնօրէն արտայայտէր հին Հայութեան մեծ բանաստեղծը՝ զոր չենք ունեցած։

ԱՐՇԱԿ ԶՊԱՆԵԱՆ

Գ ւ մ գ ա տ⁽¹⁾

աստուած արդար եւ յերաւի,
Եւ ողորմած յամենայնի,
Հանդէս ունիմ բան մի վիճի,
Թէ դու լսես քո ծառայի։

Այս է զարմանք հիմնալի,
Որ կու լինի վերայ երկրի.
Եւ հիացումն ազգի ազգի,
Զոր տեսներէք ի յաշխարհի։
Գէմ մէկ Աղամ էր ի դրախտին,
Եւ մէկն Եւայ իւր նմանին,
Եւ մէկ բարբառ համազգային,
Մինչեւ կըրեալ պտղոյ ծառին։

Արդ այս բանն է հիմնալի,
Եւ առաւել զարմանալի,
Թէ մէկ Աղամ եւ յԵւայէ
Ո՞րքան ազգեր ծնան յերկրի։
Ուրիշ լեզու ամէն մէկի,
Որ մէկ մէկն ո՞ր հաւանի։
Որ մէկն է Հայ, մէկն Վրացի,
Մէկն Տաճիկ, մէկն Ասորի։

Մէկն է ճըհուտ երբայեցի,
Եւ մինն Արար Հազարացի.
Մէկն է Ալան Արեւորդի,
Մինն է Թովիշ եւ Ափսաղի.
Մէկն է Քուրդ Քանանացի,
Մինն է Թաթար Թորգոմացի.
Մինն է Մուղալ Խրիթայեցի,
Մինն Զաղաթայ Սըմըրզընդի։

(1) Այս փոքրածրք՝ այն ձեւով որով « Հայերգ »-ին մէջ հրատարակուած է, կը պարունակէ բանի մը ազաւաղուած բառեր (յերես, ըսէ, առնա, գարեւի, կայ, ծիրանի, ո՞վ, փոխանակ «յերես, լսէ, առ նա, գայ, ծիրանի, ով») եւ կամեւոր կէսագրութեամբ սխալներ (օրինակի համար՝ Զրդ ետեմի առաջին տողին չնոյ ստորակէս է դրուած, մինչ վերջակէս պէտք է ըլլայ, առանց որուն փոքրածրքին ամենեւեակա՞ն գաղափարներէն մին կը խառնաւա՞րդուի) Մենք ուղղեցինք այս բոլոր սխալները։

Մինն Յոսանդ Լատինացի,
Մինն է Վենէտ եւ Ջենեցի .

Մէկն Հոռովմ Յունացի,
Եւ միւսն Ուսուղ եւ Հոնացի .

Մինն Դաղմատ Սպանիացի :

— Մընուեղ սըրբոյ աւազանի ,

Հաւատացեալ Հայր եւ յորդի ,

Ու երկրպագու Քո սուրբ Ոսպի ,

Եւ դաւանող սըրբոյ Կուսին

Մարիամու Աստուածածինն ,

Քոստովանող երբեակ եւ մի

Հայր եւ Որդի եւ սուրբ Հոգի ,

Այլ կամք ի ձեռս անօրինի ,

Որ կու վարեն անգլին գերի ,

Որ գան քակեն եկեղեցի ,

Քանի՜ շինեն պիղծ մզկիթնի :

Քանի՜ կանայս առնեն այլի ,

Եւ որքա՛ն որք Քրիստոնէի .

Որքա՛ն արիւն հեղան երկրի ,

Քանի՜ առնեն բան խոտիլ :

Որքա՛ն տանջեն զմեզ յաշխարհի ,

Եւ կեղեքեն զկեանս մեր յայտնի .

Եւ դու ներքս՝ յամենայնի ,

Ու անտես առնես զմեզ ի վըշտի :

Տէր , ո՛չ խնդրես վրէժ յայտնի ,

Եւ ո՛չ ցուցանես ակն ամենի .

Գիտե՛ս՝ մարմին եմք մըսեղի ,

Դէ՛մ արձան չեմք ինչ երկաթի :

Եղէզն չեմք , կամ խոտ վայրի ,

Որ խանձ արկեալ ես կրակի ,

Քանի զանդատանս փրկարբի ,

Կամ մազառաց ինչ պրակի :

Որ բարկացար Հայոց ազգի ,

Որպէ՛ս Հրէիցն Իսրայէլի ,

Ձինչ բարկութիւն ի քէն թափի ,

Նա ի վերայ մեր գայ կուտի :

Արդ եթէ չենք ինչ պիտանի ,

Եւ կամ չունինք գործ ինչ բարի ,

Կամ քո սրտից եմք ատելի ,

Որ չարաբազ ըստ հրամանի ,

Նա գու ջնջէ՛ զմեզ մէկ հետի ,

Որ քո բարի սիրտդ հանգչի ,

Թէ այս կամօքդ քո կու լինի ,

Ամենակալ Աստուած՝ բարի :

Նա մեք տանեմք ո՛րչափ պիտի ,

Եւ համբերեմք ամենայնի .

Այլ որ վատուեմ է թող կորի՛ .

Եւ զոր կամիս թող ա՛յն լինի :

Այս ամենայն թո՛ղ գայ անցիկ .

Ջոր ասացի վասն իմ ազգի .

Եւ ա՛յս էր բան քո հրամանի ,

Արդար իրաւ դատաւորի :

Որ մէկն ապրի տասն տարի ,

Մէկն հարիւր այլ աւելի .

Մէկն ո՛չ ի տասն հասանի ,

Երկու երեք ամսոց մննի :

Մէկինն մէկ որդի լինի ,

Անօր անժամ նա մեռանի .

Մէկն այլ ունի շատ մի որդի ,

Անտի ո՛չ մաղ մի չպակասի :

Այն որ ծառայն է շատ ապրի ,

Հարիւր տարուոյ ծերն յերկրի .

Երեսնամեայ մահուկն անկնի ,

Ի հողի մէջն թաւալի :

Այն որ ազգիկն է մեռանի ,

Ասամիտթափ պառաւն ապրի .

Ով կեանք ուէ՛կ կեանքն կարճի ,

Ով շատ ապրի՝ իսկի չթողի :

Ապա այս է՛ր որ կու լինի ,

Եւ թէ յուսմե՛՞ կայ եւ յայտնի :

Որ մէկն ունի բազում որդի ,

Ընէկն բընաւ չունի որդի :

Մէկն ի պապանց պարոնորդի ,

Մէկն ի հաբանց մուրող լինի .

Մէկին հազար ձի եւ ջորի ,

Մէկին ո՛չ ուլ մի , ո՛չ մաքի :

Մէկին հազար զեկան ոսկի ,

Մէկին ո՛չ փող մի պողոնձի .

Մէկին հազար հատ մարգարաի ,

Մէկին ո՛չ ուլնիկ մի ապկիւր :

Մէկին հազար գառնով մաքի ,

Մէկին ո՛չ մէկ չորեղանի .

Մէկին բեհեղ եւ ծիրանի ,

Մէկին բողէ շալ մի չանկնի :

Մէկին տալաս եւ զըրմոյի ,

Մէկին չապկ մի չի համի .

Մէկին հարամըն յաջողի ,

Մէկին հալալըն կորուսի :

Մէկն ի զրկունացն հարբաթի ,

Մէկն յերաշոյնցն աղքատացի .

Մէկն է ուսով զարմանալի ,

Մէկն է վարկոտ սարսափելի :

Մէկին ըռախտ եւ զրբհի ,
ձօխով նըստի ի պէտաւ ձի .
Մէկէ պոկիկ եւ անվարտիկ ,
Հետեւակին առաջ փախչի :

Նա բարկութեամբ ի հետ հասնի ,
Զվիզն կըտրէ եւ չողորմի .
Զկին եւ ըզտղայքն առնու գերի ,
Եւ հանց տանի , որ այլ չթափի :

Իշխան զրբեր եւ մէկ մէկի ,
Փան զքանասար գայլ ոչխարի ,
Կամ զերզ վազան նապաստակի ,
Կամ քաջ առեւծ ամէն հօտի :

Զայս հարցանէր Տէրն ամէնի ,
Որ մեծ ուժ փորքն ճանաչի .
Եւ բաղդաւորն . . . յայտնի .
Եւ անբաղդի սիրտն պատռի :

Զտօլվաթն ասա՝ թէ ո՞ւր լինի ,
Եւ բաղդաւորն ո՞ւր գտանի .
Որ ի չուրջ գամ տանն տարի ,
Եթէ կաթիլ մ'իմ հանդիպի :

Զի թէ թագուոր է ի թախթի ,
Կամ քահանայ է ի բեմի .
Եւ կամ իշխան է արքունի ,
Կամ որդի մեծ թագաւորի ,

Յւ նա տօլվաթ եւ բաղդ չունի ,
Եւ ո՛չ չնոր խօսից կարդի ,
Նա թո՛ղ հեղեղն զնա տանի ,
Քարէ կարկուտն այլ աւելի :

Անբաղդն գայ ամօթալի ,
Հեղ եւ հանդարտ առաքնի ,
Գայ եւ կանգնի յետին տեղի ,
Անշուք անչնորհք եւ անյարգի .

Բաղդաւորն գայ ճօճկտալի ,
Գայ եւ նստի յաւազ բարձի .
Լուծն ի փորին ի չուրջ անցնի ,
Եւ ալելու մի չի դիպնի :

Բայց վասն մէկ աւուր տօնի ,
Որ թէ զատիկ այլ տօն լինի ,
Նա խաչհամբոյր իւրն շատ անկնի ,
Մօրթ եւ էլի եւ գազանի :

Անբաղդն ճորտ է աւազի ,
Եւ անյաջող զերզ զգիրի .
Քան զմոմն յառջեւն ի վառ լինի ,
Եւ ծառայէ քան զփրիստոսի :

Ծառայելոյն գէմ չհաւանի ,
Եւ ոչ անուշ առ նա խօսի .

Միշտ ի յերերս զանբաղդն ունի ,
Յոյժ անհանգիստ եւ անհարկի :

Եւ բաղդաւորն մեծարի ,
Բազում հարկիք նա ընդունի ,
Որ թէ կտոր է միականի ,
Կամ խեղ եւ ծուռ միտունի :

Եւ զինչ ախպ առ նա լինի ,
Ամենեւին այն չերեւի .
Այլ յամենից նա մեծարի ,
Եւ իւր հարկիքն շատ լինի :

Ամէնն ի բաղդն գայ կուտի ,
Թէ յԱստուծոյ տուկալ լինի .
Մէկն իւր կերպիւն է գովելի ,
Աղուոր տեսակ ճանաչելի :

Լեզուն բարի քաղցրիկ խօսի ,
Երբ մարդ լսէ նա հաւանի .
Նա է պատված յամէն տեղի ,
Յամէն մարդոյ է գովելի :

Մէկն է ձեռք անմանի ,
Հասեալ ուսման եւ արհեստի .
Հինն արկանէ յատակք ծովի ,
Կամուրջ կայէ վերայ գետի ,

Մէկն կերպիւ է տնազելի ,
Է ախտերես եւ աղտեղի .
Մէկի ձեռունն է զերզ գողի ,
Որ ո՛չ կարէ կուրուել ջրի :

Մէկն է խիստ սեւ որպէս Հընդի ,
Պոկօշ , զազիր եւ գարշելի .
Մէկն է չաղար կապոտ աչուի ,
Կարճահասակ եւ փանաքի :

Մէկն է ճընշող եւ անճոռնի ,
Կոպիտ , փալիտ , երկայն քառի .
Մէկն նըման է հրեշտակի ,
Եւ շատ ունի նա դործ բարի :

Մէկն նըման է Յուդայի ,
Սպանող , զամազ , գործօղ չարի .
Տեղի եզեալ սատանայի ,
Եւ բնակարան դիւսց զաւրի :

Ես քեզ մեղայ երկնաւորի ,
Տեառն Աստուծոյ ահեղ մեծի .
Քո դատաստանն է յիբուի ,
Նեաթով կուտաս ամէն մէկի :

Տէ՛ր , քո կամացն է աշխարհս լի
Այսպէս լինել զոր ասացի .
Քեզ օրհնութիւն ի մէնջ տացի ,
Անհազօր Տեառնդ Յիսուսի ,